

Rozdział 15. podręcznika „Wolna przedsiębiorczość” - bank centralny

Autor: **Mateusz Machaj**

#bank centralny #inflacja #polityka pieniężna #stopy procentowe

W tym rozdziale dowiesz się:

- Czym są banki centralne i jakie spełniają funkcje.
- Jakimi narzędziami prowadzą politykę pieniężną.
- W jaki sposób wpływają na poziom inflacji.

Banki centralne są państwowymi instytucjami, które zwykle nie są zależne od decyzji rządu. Ich celem jest współcześnie prowadzenie **polityki pieniężnej**, to znaczy stosowanie takich narzędzi oddziaływania na banki, które prowadzą do rozszerzania bądź zmniejszania przez nich działalności kredytowej. Formalnie za główny cel prowadzonej polityki pieniężnej przyjmuje się najczęściej realizację tak zwanego **celu inflacyjnego**. Banki centralne podejmują rozmaite operacje finansowe, które sprawiają, że inflacja osiąga większe lub mniejsze poziomy. Niektóre z banków centralnych na świecie poza celem inflacyjnym mogą również mieć wpisane cele wzrostu gospodarczego, stabilności makroekonomicznej, utrzymywania stałego kursu walutowego, czy też niskiego bezrobocia. Praktyka ich działania na całym świecie sprowadza się jednakże zazwyczaj do regulowania poziomów inflacji. Choć tak naprawdę równie istotnym celem jest kształtowanie i wspieranie całego sektora bankowego.

Najważniejszym ze wszystkich narzędzi, które na to pozwala, jest tak zwany monopol menniczny, czyli po prostu możliwość kreacji pieniądza. Co ważne — chodzi o pieniądź krajowy, czyli taki, którego dotyczy bank centralny. A zatem polski bank centralny, zwany Narodowym Bankiem Polski, może kreować wedle uznania złote. Szwajcarski bank centralny może tworzyć franki szwajcarskie. Amerykański bank dolary amerykańskie. Europejski Bank Centralny może tworzyć walutę euro, a bank brytyjski funty. Wiele z operacji, które przeprowadzają banki centralne na całym świecie, może się wydawać

skomplikowanych i trudnych. Do pewnego stopnia komplikuje to zrozumienie ich działań, ale w gruncie rzeczy za mocą ich wszystkich kryje się to samo: możliwość tworzenia pieniędzy przez te banki. Historycznie rzecz biorąc, po to te banki powstawały — aby doprowadzić do monopolu państwowego na tworzenie pieniędzy, które potem wpływały do budżetu państwa, albo do zagrożonych upadłością banków komercyjnych.

Co mamy na myśli, mówiąc monopol menniczy? Z jednej strony chodzi po prostu o druk banknotów i bilonu. Jednak nie w ten sposób dochodzi przede wszystkim do realizacji polityki pieniężnej. Dlaczego? Ponieważ we współczesnym świecie przeważająca liczba transakcji jest realizowana za pomocą pieniądza bankowego, a więc za pomocą zapisów komputerowych. To oznacza, że bank centralny nie musi tak naprawdę drukować fizycznie banknotów ani wybijać bilonu. Wystarczy, że utworzy odpowiednie zapisy na elektronicznych kontach. Zapisy na kontach w banku centralnym są tak samo dobre jak banknoty i monety — wszak to bank centralny decyduje o tym, że można je bez problemów wypłacać. Między innymi dlatego mówimy, że bank centralny jest „niezależny” od rządu.

Do kogo trafiają te pieniądze tworzone na elektronicznych kontach banku centralnego? Do banków komercyjnych, które otrzymały licencję na prowadzenie działalności bankowej. Prywatne jednostki nie mogą otwierać kont w banku centralnym. Mogą to robić tylko banki komercyjne (choć historycznie kiedyś zdarzyły się wyjątki od tej reguły — nawet w Polsce). W tym miejscu możemy wskazać na kolejną funkcję banku centralnego, którą jest **licencjonowanie i regulowanie banków komercyjnych** (choć do tego bywają również wprowadzane osobne instytucje, jak w Polsce Komisja Nadzoru Finansowego).

Tworzenie pieniędzy przez bank centralny pozwala na uruchamianie podstawowego narzędzia polityki pieniężnej nazywanego **operacjami otwartego rynku**. W największym skrócie (i niestety uproszczeniu) chodzi o to, że bank centralny może na przykład tworzyć pieniądze i wprowadzać je do obiegu poprzez kupowanie lub sprzedawanie różnych papierów wartościowych. Jest w stanie to robić, ponieważ może tworzyć pieniądze. Jest to główny czynnik, który odróżnia bank centralny od wszystkich innych podmiotów. Może to przyjmować bardzo różne formy, a konkretnego rozwiązania zależą od tego, o jakim kraju mówimy. Natomiast we wszystkich krajach te decyzje przesądzają o tym, ile pieniędzy krąży w gospodarce. Wprawdzie banki komercyjne również mogą tworzyć środki płatnicze, ale dotyczy to tylko zapisów na ich kontach. W

wypadku banku centralnego to uprawnienie jest większe, gdyż dotyczy pieniądza najbardziej powszechnie akceptowanego, banknotów i bilonu, oraz wszystkich zapisów na kontach w całym systemie bankowym.

Ilość pieniędzy i sposób ich dostarczania na rynek przez bank centralny wpływa na obrót pieniądza oraz kredytu w gospodarce. Jak zazwyczaj wygląda to w praktyce, oraz jak wpływa na sytuację kredytobiorców, zostanie trochę dokładniej opisane w kolejnym rozdziale. Poza operacjami otwartego rynku mówi się o takich narzędziach banku centralnego jak **regulacja stóp procentowych** — omówiona właśnie w następnym dziale — oraz **ustalenie obowiązkowych rezerw** banków komercyjnych.

Czym są obowiązkowe rezerwy? Jak wiadomo, banki komercyjne, czyli te, z których usług korzysta ludność, nie trzymają w pełni pieniędzy na wypłaty z konta. *Nota bene* nie tylko nie trzymają, ale nawet tworzą depozyty bankowe bez pokrycia (i przekazują je w postaci kredytów). Bank centralny ustala, że depozyty te muszą być w jakiejś części zabezpieczone rezerwami. Obecnie (stan na czerwiec 2015) stopa rezerw wynosi w Polsce 3,5%. Oznacza to, że na każde 100 złotych depozytów klientów bank powinien mieć pokrycie w postaci 3 złotych i 50 groszy. W sumie niewiele. Kiedyś rezerwy obowiązkowe były ważnym narzędziem polityki pieniężnej; ich obniżanie pozwalało bankom komercyjnym na kreowanie większej ilości pieniądza bankowych, a podwyższanie rezerw ten proces hamowało. Dzisiaj wielu obserwatorów zauważa, że to narzędzie nie gra już takiej roli, szczególnie przy tak niskich wielkościach. Poza tym takie rezerwy same banki w razie potrzeby mogą łatwo pożyczać od innych banków, czy nawet od samego banku centralnego. W związku z tym od samego poziomu rezerw ważniejsze jest to, po jakiej cenie banki mogą je pożyczyć od innych banków lub banku centralnego (o tym w kolejnym dziale).

Jak zaznaczyliśmy powyżej, banki centralne w dzisiejszych krajach stawiają sobie przede wszystkim konkretne cele inflacyjne. W największym uproszczeniu wygląda to następująco. Bank centralny, kupując papiery wartościowe, kreuje więcej pieniędzy i wprowadza je na konta banków komercyjnych (bo, jak wspomnieliśmy, tylko te mają konta w banku centralnym). Pożycza też pieniądze bankom komercyjnym. Wszystko to poprawia sytuację banków komercyjnych, które mają więcej środków do dyspozycji i mogą je uzyskiwać taniej. To pozwala na zwiększanie przez nich ilości pieniądza na kontach ich klientów i uruchamianie akcji kredytowej. Więcej pieniądza i kredytu w gospodarce wywiera z kolei presję na wzrosty cen. W ten trochę zagmatwany

sposób bank centralny powoduje wyższe bądź niższe poziomy inflacji. Im bardziej jest zdecydowany w zwiększaniu ilości pieniądza na kontach banków i obniżaniu stóp dla nich, tym większa będzie inflacja. Im te operacje są słabsze, tym presja na wzrosty cen również.

Jako że kreowane ilości pieniędzy nie są małe (patrz ramka), to działalność banku centralnego ma nie tylko makroekonomiczny skutek w postaci wpływania na inflację. Jej skutkiem jest również znaczące wpływanie na sytuację finansową banków. Jest to szczególnie prawdziwe w czasach kryzysowych, gdy banki centralne dostarczają niemal darmowych środków bankom. Z drugiej strony banki centralne kupują za pomocą nowych pieniędzy obligacje rządów — nie bezpośrednio od nich, ale od banków komercyjnych (te wcześniej kupiły je od rządu). W ten właśnie sposób głównymi beneficjentami działań banków centralnych są banki komercyjne oraz rządy, najbardziej korzystające na procesie inflacji.

Prowadzenie polityki pieniężnej stanowi jednak poważne wyzwanie, ponieważ obejmuje ona szereg działań, które powodują konsekwencje dla wszystkich uczestników rynku. Nie istnieją uniwersalne i powszechnie akceptowane wytyczne dotyczące tego, jaka polityka pieniężna jest właściwa. Zawodowi ekonomiści do dzisiaj aktywnie spierają się co do skuteczności polityki pieniężnej, oraz tego, czy banki centralne są gospodarce potrzebne. Między ekonomistami istnieje tylko zgoda co do tego, że aktywność ekonomiczna i poziom inflacji są pochodną decyzji banków centralnych. Ale czy banki centralne mają podejmować działania, by stymulować gospodarkę? Niektórzy ekonomiści uznają, że tak. Inni uznają, że jest to narzędzie nieefektywne, a jeszcze inni, że szkodliwe, ponieważ zaburza procesy rynkowego wyznaczania stóp procentowych (np. manipulowanie stopami przez banki centralne może wywoływać błędne spekulacje inwestycyjne). Można również zadać pytanie — jaki poziom inflacji jest pożądany? Czy przyjmowany zazwyczaj poziom 2% to decyzja optymalna? (w Polsce jest to 2,5%). Istnieją ekonomiści, którzy uważają, że inflacja może wynosić zero procent, albo że nawet w konkretnych przypadkach może być ujemna bez negatywnych skutków gospodarczych (czyli ceny mogłyby powoli spadać co roku).

Gdy przyjrzymy się działalności banków centralnych i ocenie jej skutków gospodarczych przez ekonomistów, to wniosek może być jeden: debata co do skuteczności ich działań ciągle trwa, a w ostatnich latach (to jest po 2008 roku) szczególnie przybrała na sile, gdy okazało się, że bankom centralnym nie udało

się stworzyć trwale stabilnej sytuacji makroekonomicznej ani w Europie, ani w Stanach Zjednoczonych, ani w Japonii, czyli najbogatszych i najlepiej rozwiniętych krajach świata.

Obok najważniejszej funkcji makroekonomicznej banku centralnego — emitowania krajowego pieniądza — wymienia się również gospodarowanie walutami zagranicznymi, rozliczanie transakcji rządowych oraz bycie bankiem banków (komercyjnych).

Ramka: Czy wiesz, że od czasu kryzysu w 2008 (do 2015) amerykański bank centralny wytworzył 3 biliony dolarów? Jest to wartość kilkukrotnie większa od wartości wszystkich spółek Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie.

Zadania:

- Co odróżnia bank centralny od zwykłych banków komercyjnych i innych firm?
- Co to są operacje otwartego rynku?
- Wyjaśnij, jak bank centralny wpływa na poziom inflacji.
- Czy w sprawie skuteczności działań banków centralnych istnieje wśród ekonomistów konsensus?